

**EL BARRI DE SANT COSME DEL PRAT  
DE LLOBREGAT, UNA EXPERIÈNCIA DE  
REIVINDICACIÓ, REMODELACIÓ  
I ACOMPANYAMENT SOCIOCOMUNITARI**

**SUMARI**

- 1. Història d'una remodelació. Un barri "por debajo del vuelo"**
- 2. Un barri vulnerable amb continu acompanyament sociocomunitari. Vulnerabilitat social a Sant Cosme**
- 3. Educació i baixa qualificació professional. Formació, incorporació laboral i desenvolupament econòmic del barri de Sant Cosme**
- 4. El futur del parc d'habitatges públic de Sant Cosme. Reducció de la vulnerabilitat social i futur comunitari del barri**
- 5. Conclusions. Orgull de barri. Futur comunitari en construcció contínua**

CARME PASALAMAR

pasalama@elprat.cat

Coordinadora del Programa de Convivència i Civisme i del  
Servei de Mediació de l'Ajuntament del Prat de Llobregat

ARNAU FUNES ROMERO

funes@elprat.cat

Coordinador del Pla d'Actuació Sant Cosme  
de l'Ajuntament del Prat de Llobregat

# EL BARRI DE SANT COSME DEL PRAT DE LLOBREGAT, UNA EXPERIÈNCIA DE REIVINDICACIÓ, REMODELACIÓ I ACOMPANYAMENT SOCIOCOMUNITARI

## Resum

El barri de Sant Cosme, des de la seva gènesi, ha estat un barri castigat per la segregació urbana i per la vulnerabilitat social. Quan es compleix poc temps dels 50 anys de la seva creació com a polígon d'habitatges públics, és oportú fer un exercici de retrospectiva sobre quina ha estat la seva història com a barri i com a comunitat de veïns i veïnes reivindicatius, que, com a algunes persones els agrada dir, han aconseguit que es "construís" dues vegades, ja que es diu que és un barri que es va fer, es va demolar i s'ha tornat a aixecar.

Construït inicialment per allotjar principalment les famílies residents a les "barraques" de Montjuïc i del Somorrostro dels anys 60, les greus deficiències de construcció del primer polígon d'habitatges i la manca de serveis i equipaments bàsics portaren a una importantíssima mobilització veïnal que marcà les primeres dècades de vida del barri. Aquelles mobilitzacions identificaran Sant Cosme com un barri de lluita i associacionisme veïnal i comunitari que viurà plasmades bona part de les seves reivindicacions amb l'arribada de la democràcia i la implicació de l'Ajuntament del Prat i la Generalitat de Catalunya, i que rebrà un fort i darrer impuls amb la Llei de Barris.

Avui Sant Cosme és, doncs, una experiència d'èxit pel que fa a la remodelació dels seus habitatges i els seus espais públics i comunitaris, i també pel que fa al reallotjament de la majoria de les persones residents als inicis del barri, però encara té reptes socials i urbans per assolir i amenaces a les quals ha d'enfrontar-se.

**Paraules clau:** remodelació, mobilització, comunitat, reallotjament, acompanyament.

## 1. Història d'una remodelació. Un barri "por debajo del vuelo"

El barri de Sant Cosme del Prat de Llobregat està situat al sud-est del nucli urbà, amb una superfície de 50 Ha. Està clarament delimitat per l'avinguda Onze de Setembre, l'avinguda del Remolar i el camí de Cal Monés, que és l'antiga carretera de l'aeroport que actualment connecta amb la B-203 o carretera de la platja. El barri actual té un caràcter homogeni a nivell urbanístic,

clarament visible per la trama viària i la tipologia de les seves edificacions; és de trama ortogonal, amb eixos viaris amplis i arbrats. Però Sant Cosme no ha estat sempre així.

El barri té el seu origen en les promocions d'habitatges públics que entre els anys 1962 i 1967, l'*Obra Sindical del Hogar* (OSH) va començar a edificar als terrenys adjacents a l'aeroport. Aquest polígon de promoció pública d'habitatges va anar adreçat a acollir les famílies provinents dels barris de barraques de Montjuïc i les famílies afectades per les riudes dels anys 60 als municipis del delta del riu Llobregat.

L'any 1958 s'aprova el Pla d'Urgència Social, que donava el tret de sortida a la urbanització de la nova perifèria de Barcelona. Es va idear com una solució immediata per acabar amb la situació barraquista que pervivia a la ciutat de Barcelona des dels anys 20. Montjuïc tenia la concentració més gran de barraques de Barcelona durant bona part del segle XX. Els diversos barris, sorgits sobretot als anys 20, ocupaven terrenys d'antics horts particulars. Van créixer molt amb la immigració de les dècades de 1950 i 1960 i es van estendre pels vessants de la muntanya fins als límits del castell. L'any 1957, vivien a la muntanya de Montjuïc més de 30.000 persones en 6.090 barraques, sense les mínimes infraestructures ni equipaments per a una població tan gran. Van sorgir de forma improvisada botigues, bars i llocs de trobada. Les parròquies veïnes, els ordes religiosos i el voluntariat social van crear capelles, escoles i dispensaris i van contribuir a la promoció social dels habitants.

Sant Cosme és hereu d'aquella situació, té més de 50 anys i ha viscut moments determinants en la seva història que el fan especialment singular i sensiblement diferent d'altres barris metropolitans (construïts als voltants de la ciutat de Barcelona en la segona meitat del segle XX) o dels seus barris "germans" de Camps Blancs a Sant Boi de Llobregat o de Pomar a Badalona, que també es van crear per allotjar les famílies barraquistes. La seva història té moltes similituds amb aquests altres barris però alhora té elements singulars que el diferencien, com ara la proximitat a infraestructures com l'aeroport de Barcelona i les seves infraestructures viàries, les dificultats de construcció i gestió

dels habitatges públics i la vulnerabilitat social de la seva població.

La proximitat a l'aeroport condiciona i limita la construcció del barri i marca tant la segregació urbana real com un cert "aïllament" psicològic envers la resta de la ciutat i la seva població. L'elecció dels terrenys on s'ubicaria el primer polígon d'habitatge a les parcel·les existents entre les carreteres comarcals que arribaven a l'aeroport del Prat tindrà un impacte clau sobre la vida al futur barri i serà la primera de multitud de decisions controvertides dels governs franquistes. Tal com es coneix entre la població més antiga del barri, Sant Cosme serà un barri construït "*por debajo del vuelo*",<sup>1</sup> sota el soroll dels avions aterrant i enlairant-se de l'aeroport i separat del nucli del Prat per centenars de metres i per una carretera comarcal.

El 1967 es van començar a lliurar els habitatges promoguts per l'OSH. Malauradament als pocs mesos ja es van identificar mancances greus en la seva construcció. La qualitat dels materials utilitzats per als habitatges i la tècnica constructiva eren molt deficitàries, ja que els habitatges estaven pensats per acollir la gent provisionalment. La realitat és que uns habitatges pensats per pal·liar una situació transitòria esdevien llars de caire més definitiu. Els pisos es van deteriorar ràpidament i va ser necessari apuntalar-ne alguns, i els veïns i veïnes van haver de mobilitzar-se per denunciar la situació dels habitatges i, a la llarga, aconseguir una remodelació urbana més profunda.

Aquestes mancances constructives i la manca de serveis i equipaments bàsics són, doncs, la gènesi dels moviments de reivindicació veïnal i de la fundació el 1970 d'una associació de veïns que durant pràcticament dues dècades lluitarà per la reconstrucció i la millora urbana del barri. El 1973 es detecten esquerdes en molts edificis i aigües insalubres en diversos soterranis i cambres sanitàries, i és l'Associació de Veïns de Sant Cosme i Sant Damià la qui, mitjançant la contractació d'equips propis d'arquitectura i enginyeria, s'encarregarà de fer els informes que demostrarien a les autoritats i als mitjans de comunicació les condicions d'insalubritat que es vivien al barri.

La degradació progressiva de l'edificació, la manca d'equipaments socials, sanitaris o educatius i la insuficiència de la xarxa viària i de serveis va provocar la mobilització veïnal que, amb la recuperació de la democràcia local, trobarà una aliança amb l'Ajuntament del Prat que forçarà la decisió de remodelació total del barri.

L'avinguda Onze de Setembre és avui una via urbana, però en el moment de construcció i desenvolupament del barri era una carretera comarcal que connectava l'aeroport amb la Zona Franca i era una via alternativa a l'autovia de Castelldefels. Quan va passar a dependre de la Generalitat, el municipi va reclamar des del primer moment una cessió de la carretera al municipi, d'una banda, i de l'altra, desenvolupar el barri de Sant Jordi Ribera Baixa per generar continuïtat urbana des del Prat fins a Sant Cosme i trencar el tòpic típic "vaig al Prat, vaig a Sant Cosme" per no tenir barris segregats.

Cal saber també que la presència d'aquestes vies ràpides al voltant dels terrenys on s'ubicà el barri de Sant Cosme no tan sols suposava un aïllament físic i psicològic, sinó que també tenia efectes sobre la urbanització i la conservació dels barris adjacents, com la Seda o Sant Jordi, ja que dificultava el funcionament de l'evacuació d'aigües i entorpia el funcionament del clauveram, agreujant les inundacions durant els episodis de pluja que es van donar durant els anys 70 i 80.

L'any 1978 es va aprovar un pla especial de reforma interior (PERI) que proposava una primera remodelació de 1.500 habitatges; aquesta es va consolidar amb les quatre primeres fases de remodelació, que van començar l'any 1982 i van finalitzar la construcció l'any 1994, amb 254 habitatges més dels previstos inicialment. Els números finals de la remodelació s'apropen a la promesa del Ministeri d'Habitatge, que en aquell mateix any i en un entorn de manifestacions veïnals que arriben a tallar els accessos a l'aeroport es comprometen a fer de Sant Cosme una prioritat i a construir 1.784 habitatges, un mercat, un centre cívic, una instal·lació esportiva, dos instituts i una escola.

El 1978 s'aprova el PERI, però alhora el barri és declarat en ruïna. En aquella època es descobreix un frau important a l'*Instituto Nacional de la Vivienda* (Ministeri de l'Habitatge), que anirà deixant de tenir competències en matèria d'habitatge per anar assumint-les la Generalitat en la remodelació del barri.

Tot i això, la primera fase de construcció dels nous habitatges (418 finalitzats el 1981 i habitats el 1982) és bàsicament responsabilitat de l'*Instituto Nacional de la Vivienda*, i la segona fase de construcció de nous habitatges passa a definir-se en una negociació entre Estat i Generalitat que porta fins i tot a una aturada de les obres de la segona fase d'habitatges. Finalment, la segona fase es desenvolupa, i es pacta amb l'Associació de Veïns el pagament dels habitatges de les quatre primeres fases a 50 anys.

Per tant, el que va possibilitar el canvi en l'horitzó de futur del barri van ser, d'una banda, la suma d'esforços de moviments ciutadans i la pressió política, i d'altra banda, l'aparició dels primers governs democràtics. És, doncs, amb l'arribada dels governs democràtics a l'Estat, a la Generalitat de Catalunya i a l'Ajuntament del Prat de Llobregat quan s'inicià una etapa de remodelació total del barri que marcarà les dècades dels 80 i 90.

També en aquestes dècades es desenvoluparen diverses estratègies comunitàries de real·lotjament i d'acció social que des d'estructures públiques com el Pla Integral (PIA 1993) o els Plans d'Actuació de Sant Cosme intentaran pal·liar les situacions de vulnerabilitat social que vivien les famílies del barri. Seran anys de remodelació urbana però també d'alta necessitat d'acompanyament social i comunitari, ja que tant les crisis i la desocupació com fenòmens com ara el del consum i tràfic d'heroïna tindran un impacte significatiu en les persones del barri.

<sup>1</sup> Aquesta expressió dona nom al llibre d'Isabel Garcia i Núria Clares *Por debajo del vuelo. Historia del barrio de Sant Cosme*. El Prat de Llobregat, 1987.

La base de l'execució de la remodelació dels habitatges i del reallotjament del barri fou la seqüència següent: construcció dels habitatges nous, reallotjament de totes les famílies del bloc i enderroc del bloc original. Aquesta dinàmica facilità el manteniment de les relacions veïnals, però fou difícil de garantir en tots els casos. Així, en determinades actuacions un seguit de blocs originals van quedar dempeus perquè hi van quedar famílies residents sense reallotjar. Aquest fet facilitaria a la llarga que desenes d'habitatges quedessin buits i que molts d'aquests habitatges originals fossin ocupats per famílies de diversos indrets de l'Estat i majoritàriament d'ètnia gitana.

Els grups principals d'habitatges originals que romanen dempeus seran els destinats a les persones afectades per les inundacions del riu Llobregat a Cornellà i el posteriorment conegut com a "sector 801". En aquest darrer grup es concentraran bona part de les famílies que havien fet ocupacions irregulars dels habitatges, majoritàriament població gitana, i on també convivien amb els residents de les casernes de la Guàrdia Civil de l'aeroport. L'any 1993 s'aprova un nou PERI i la remodelació de la segona etapa de construcció de nous habitatges per a aquests sectors, que inclouran de la quarta a la setena i última fase de remodelació, pensada per acollir les diverses famílies que havien quedat fora de la resta de processos de reallotjament i que gairebé en la seva totalitat eren persones d'ètnia gitana. Mentre es planifica tot el reallotjament de les famílies afectades, s'inicia, entre el 1994 i el 1998, la construcció de tres fases més: la quarta amb 80 habitatges, la cinquena amb 239 habitatges i la sisena amb 180. La setena i última fase de remodelació, amb 140 habitatges es farà en dues etapes diferenciades en el temps per un problema amb l'empresa constructora, l'una el 2002 i l'altra el 2005, que és quan per fi es finalitzarà el reallotjament i la reubicació de les famílies de tots els habitatges públics del barri.

Els darrers vint anys de la vida del barri estan marcats per la superació dels dèficits de connexió urbana amb la resta de la ciutat i l'arribada de serveis i equipaments públics, així com la reurbanització gairebé definitiva de carrers i places que es van desenvolupar a l'entorn dels projectes de la Llei de Barris i altres programes estratègics que s'executen al barri, com pot ser el Pla Educatiu d'Entorn de Sant Cosme.

L'any 2004, la Generalitat de Catalunya va aprovar la Llei 2/2004, de 4 de juny, de millora de barris, àrees urbanes i viles que requerien una atenció especial, amb l'objectiu de contribuir en la realització de projectes d'intervenció integral en barris i àrees de les ciutats de Catalunya que patien mancances principalment d'àmbit urbanístic i social.

L'any 2005, el Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya va aprovar a l'Ajuntament del Prat de Llobregat un projecte d'intervenció integral de Sant Cosme entre els aprovats en el marc del programa de la Llei de Barris.

Així, en aquest període, i sota el paraigua bàsicament de la "Llei de Barris", s'impulsaran diversos projectes comunitaris (esport, participació, educació, apropament de les tecnologies, cultura, comerç, etc.) i urbanístics. També es va obrir l'OMISC (Oficina Municipal

d'Informació de Sant Cosme) per atendre directament la ciutadania des de l'Ajuntament. Es reordenaran diversos espais públics, com la plaça de l'Amistat, la plaça Barri d'Orcasitas, més endavant la plaça de l'Aigua i l'artèria principal del barri, el carrer Riu Llobregat. Es milloraran equipaments del barri, com el CAP Pujol i Capçada, el Centre Urbà de Rehabilitació de Toxicòmans (CURT, actualment SPAI) o l'Equipament Esportiu Julio Méndez. També, amb la idea d'aportar centralitat al barri, s'hi ubicaran la caserna dels Mossos d'Esquadra, la caserna de Bombers i el nou edifici que centralitzarà tots els Jutjats del Prat, les oficines de l'empresa municipal Aigües del Prat, l'Alberg juvenil i les oficines de l'entitat Fundesplai, que afegits a l'arribada de la línia 9 del metro facilitaran la connexió del barri i la presència de ciutadania més diversa. També es dona un impuls en l'àmbit comercial i en l'aixecada de persianes de locals públics, facilitant l'arribada d'entitats socials que desenvolupin la seva acció al territori (GATS, Espigoladors, Centro Cultural Extremeño, etc.).

Finalment, cal considerar que l'any 2006 finalitza la construcció d'una nova zona residencial de promoció pública a la part del Remolar Sud, en total 205 habitatges pensats per a l'arribada de nova població al barri. Els habitatges es comencen a adjudicar el 2007 i durant set anys el barri experimenta un augment de població significatiu (8%).

Sant Cosme ha viscut un procés de remodelació pioner a Catalunya i en tot l'Estat, que ha permès l'enderroc dels 2.208 habitatges inicials i la construcció d'uns altres 2.551 habitatges nous. El barri de Sant Cosme s'ha remodelat per fases i en aquests moments podem dir que les previsions són que continuï creixent en el marc del possible desenvolupament de les Àrees Residencials Estratègiques de Catalunya.

La població de Sant Cosme és avui de 7.324 habitants (1 de gener de 2020). Representa un 11,3% del total de població del Prat (63.938), i es pot dir que en la seva totalitat viuen en un barri d'habitatges, carrers, places i equipaments de promoció pública. És evident que la substitució dels antics habitatges per uns altres de nous i la millora dels espais i equipaments públics han significat una millora de la qualitat urbanística del barri i, alhora, han estat un instrument de millora de les condicions de vida de gran part de la seva població, però no han aconseguit, en algunes zones del barri, la promoció i la millora econòmica i social desitjada.

A tall de resum final, la construcció i remodelació del barri ha suposat un destacable seguit de modificacions del Planejament:

- 19 de juliol de 1976. Pla General Metropolità.
- 1978. Pla Especial de Reforma Interior del barri de Sant Cosme.
- 16 de març de 1994. Modificació del PERI del barri de Sant Cosme.
- 4 de desembre de 1996. Pla Especial de l'avinguda Onze de Setembre.
- 6 de març del 2002. Modificació puntual del PERI del barri de Sant Cosme.

- 1 de març de 2004. Modificació puntual del PERI del barri de Sant Cosme, relativa a l'illa 9.
- 26 d'agost de 2005. Text refós de les Normes Urbanístiques del PERI del barri de Sant Cosme.
- 26 d'agost de 2005. Modificació puntual del PERI del barri de Sant Cosme en l'àmbit dels terrenys qualificats com a equipament comunitari local de nova creació a l'illa 11.
- 26 de setembre de 2005. Modificació puntual del PERI del barri de Sant Cosme, relativa a les illes 9 i 10.
- 14 de desembre de 2006. Modificació del PERI del barri de Sant Cosme en l'àmbit de l'illa 10 d'equipaments.
- 20 de desembre de 2006. Modificació puntual del PERI del barri de Sant Cosme per a l'ampliació de l'equipament de l'illa 11.
- 27 de març de 2009. Modificació puntual del Pla General Metropolità en l'entorn urbà de la Ronda Sud.

## 2. Un barri vulnerable amb continu acompanyament sociocomunitari. Vulnerabilitat social a Sant Cosme

Tal com s'ha explicat en el breu resum històric de la remodelació del barri, la composició social de la població, tant dels primers habitants com de les famílies que hi arribaren posteriorment, determinà el seu nivell de vulnerabilitat social. La precarietat d'una part dels habitatges durant el procés de remodelació del barri va fer que la població resident en determinades zones concentrés alts nivells de vulnerabilitat, baixa escolarització, analfabetisme, atur, baixa esperança de vida, addiccions, baix nivell d'instrucció, pobresa severa, etc.

Des del punt de vista del treball sociocomunitari municipal, cal destacar que des de la recuperació dels governs municipals democràtics el barri ha comptat amb equips de professionals del camp socioeducatiu, tot i que les diferents legislacions de Serveis Socials no hi obligaven per la grandària de la població. Sant Cosme sempre ha comptat amb una unitat bàsica o equip d'atenció social primària o bàsica, o el que és el mateix, amb equips d'Educadors/es Socials i de Treballadors/es Socials, i en alguns moments fins i tot dos equips diferenciats, l'un per acompanyar i atendre les famílies de la Setena i/o Sisena fase i l'altre per a la resta del barri.

Amb una mitjana d'edat sensiblement inferior a la resta del Prat i de Catalunya, Sant Cosme ha estat sempre un barri jove, tant per l'edat dels primers ocupants com per l'alta natalitat i la baixa esperança de vida que ha tingut històricament. És significatiu que actualment la mitjana d'habitants per habitatge al Prat és de 2,68 persones per habitatge, mentre que al barri de Sant Cosme és de 2,96 i a la Sisena i Setena fase de 3,70 persones per habitatge, tònica que s'ha mantingut durant les darreres dècades.

L'impacte del fenomen de l'heroïna dels anys 80-90, i posteriorment el d'altres drogues, tant pel que fa al consum com al tràfic, i els seus efectes per a la salut i la seguretat, tingué un impacte transversal al barri. Moltíssimes famílies es veieren afectades per la situació directament o indirectament. Sant Cosme fou un dels primers barris de Catalunya a tenir un centre de reducció de danys municipal per a persones toxicòmanes (el ja esmentat CURT) i un Centre d'Atenció i Seguiment a les drogodependències (CAS). Alhora, Sant Cosme durant bona part dels anys 80 i 90 també registrà un dels índexs més alts de població reclusa de Catalunya.

Tot i la superació al llarg dels anys de les situacions més greus de pobresa i manca d'autonomia, la població de Sant Cosme ha estat la població amb major nivell d'acompanyament social i comunitari de tot el municipi. Amb un nivell d'instrucció de la població relativament baix i amb situacions diverses de pobresa, es tracta d'una població sensiblement més vulnerable i amb altes dosis de cronificació en la demanda d'atenció social tot i algunes "intermitències". Més enllà de la concentració de vulnerabilitat social en la població de les darreres fases de remodelació, podem confirmar que existeix entre la població del barri una certa cultura de la demanda dels serveis públics, o de necessitat d'acompanyament social i orientació, ja sigui dels diferents serveis socials i educatius o dels d'habitatges, com l'Agència d'Habitatge i Prat Espais.

Segons dades dels Serveis Socials municipals, prop de 4.000 persones dels actuals habitants del barri, un 55% de la població, han estat o estan sent ateses pels diversos serveis i dispositius socials, tant per qüestions d'envelliment i dependència com les vinculades a empobriment i manca de recursos. A l'EBAS Sant Cosme hi ha entre el 25% i el 30% del total dels expedients de Serveis Socials del municipi. A més, la gran diferència respecte de la resta d'EBAS és la tipologia d'expedient i la major complexitat i cronificació dels casos. La proporció d'expedients de dependència és clarament inferior a la mitjana de la ciutat.

Les situacions de pobresa familiar i, en conseqüència, de pobresa infantil i de risc i de desemparament familiar que s'han donat i es donen suposen més del 50% de les situacions que s'atenen al Prat de Llobregat. Una dada que s'ha mantingut similar en els darrers anys, però que ha estat molt superior al llarg de la història del barri. En la darrera revisió realitzada (2019), sobre la situació de risc dels infants atesos, basada en l'eina de cribratge de la DGAIA (Desemparament / Risc greu / Risc lleu – moderat / No risc), un dels resultats que se'n desprenen és que el 53% (90 infants) de les situacions de Desemparament + Risc greu es donen a l'EBAS de Sant Cosme.

Recordant que el barri de Sant Cosme generalment no ha superat el 12% de la població total del Prat, en una sèrie històrica podem trobar que més del 30% de la despesa en ajuts d'urgència social que fa i ha fet l'Ajuntament del Prat correspon al barri de Sant Cosme. Els ajuts familiars per accés a alimentació o a activitats, els ajuts al pagament de subministraments o les tramitacions de prestacions socials (RMI/RGC) i pensions són proporcionalment també més alts que a la resta del municipi. Des d'una perspectiva de les po-

lítiques de garantia de rendes, el desplegament del Programa de la Renda Mínima d'Inserció (PIRMI) fou especialment destacat al barri, on desenes de famílies s'hi van acollir i es van promoure diverses accions complementàries de formació en el marc del programa. Avui, una part d'aquestes famílies, no més del 50%, són perceptores de la Renda Garantida de Ciutadania.

Tot i que pràcticament un 50% dels infants de Sant Cosme s'escolaritzen fora del barri, les dues escoles del barri (Jaume Balmes i Institut-Escola del Prat) concentren històricament el 25 % de les beques menjador atorgades al conjunt de centres de la ciutat.

La preocupació per la promoció de la infància i la joventut ha estat sempre present tant entre la comunitat del barri com en els serveis públics que hi han desenvolupat la seva tasca. S'ha explicat que la necessitat de tenir oferta de serveis socials, culturals i educatius, adreçats a la infància i la joventut, serà una reclamació perenne al barri. La construcció d'equipaments educatius va formar part de totes les negociacions que estableixen l'Associació de Veïns i l'Ajuntament amb l'Estat i la Generalitat per a la remodelació del barri. El barri es construeix amb una única escola d'educació infantil i primària, que ràpidament es quedarà petita, i amb una Llar d'Infants-Escola Bressol. Serà també al final de la dictadura i l'inici de l'època democràtica quan es construeixen l'Institut de Secundària, el ja reconvertit Institut Doctor Trueta, i la segona escola d'educació infantil i primària, i també una aula de formació de persones adultes i un centre obert per a infància i adolescència.

El paper de la comunitat educativa ha estat clau en tot aquest procés d'evolució i reconstrucció del barri, amb escoles que han hagut de reinventar-se contínuament per atendre molt més enllà de l'aprenentatge dels infants, i que atenen quotidianament la gran complexitat de situacions que tenen algunes famílies. Les dues escoles s'han obert a la comunitat i són espais de participació, d'intercanvi d'aprenentatges i d'acollida veïnal, participen activament de la vida comunitària de barri i duen a terme projectes singulars i bones pràctiques comunitàries.

Des dels anys 80, l'Ajuntament establí un equip d'educadors/es socials especialitzats en infància i adolescència que crearen el centre obert infantil i juvenil i diversos tallers prelaborals per acompanyar en la formació d'adolescents que acabaven la seva escolarització abans d'hora i sense titulació.

D'altra banda, des del PIA l'any 1994 s'incorporarà una parella educativa que a partir de l'any 1997 s'ampliarà amb un equip socioeducatiu i comunitari per orientar i acompanyar tot el procés de reallotjament de les famílies a la Cinquena, Sisena i Setena fase. Aquest equip tenia com a objectiu principal facilitar la convivència, el civisme i el bon funcionament comunitari de les futures escales de veïns i desenvolupà una tasca innovadora des de l'òptica del treball social i comunitari.

En la història del barri hi jugaran un paper sensiblement destacat els dos esplais de lleure infantil: el Grup Infantil de Sant Cosme, depenent en aquell moment del Movibaix, i l'esplai Quia, depenent de la par-

ròquia del barri. A finals dels anys 90, amb la desaparició de l'esplai Quia i la fusió entre l'esplai GISC i el Centro Sociocultural 801 (entitat creada i liderada per famílies de la "801" que oferia un espai de lleure per als seus fills i filles tutelada pel PIA), s'unifica l'educació en el lleure al barri. Les activitats d'aquest nou GISC facilitaran que desenes d'infants i joves tinguin un espai d'educació complementària a l'educació reglada que permetrà que ampliiïn les seves xarxes socials i els aproparà a conèixer noves realitats i indrets fora del barri (excursions, colònies, visites, intercanvis). El lleure ha estat un espai de formació de ciutadanes i ciutadans crítics, autònoms i compromesos amb la comunitat.

Pel que fa a l'atenció en general a la població gitana, que al barri de Sant Cosme concentren bona part de les situacions de vulnerabilitat, cal dir que des de l'Ajuntament del Prat s'han desenvolupat diverses accions específiques en el marc dels Plans Integrals del Poble Gitano de la Generalitat i alhora s'han articulat accions i estratègies pròpies municipals de relació amb les famílies gitanes. El barri va comptar amb una entitat cultural de referència per a algunes famílies gitanes, que fou l'Associació Centre Sociocultural 801, que va promoure accions socioeducatives, prelaborals i de lleure, posant especial èmfasi en l'acompanyament a l'escolaritat, entre d'altres (suport en la realització de tasques escolars, excursions, tallers, realització de celebracions a la part més marginal de barri). Des del PIA es va acompanyar l'entitat amb el suport de dues figures tècniques de l'àmbit social que els ajudaven en la realització d'activitats, projectes, etc.

En el marc del Pla Educatiu d'Entorn de Sant Cosme es va establir un acord de treball amb la Fundació Pere Closa per millorar l'escolarització dels infants de famílies gitanes. Alhora existeix un col·laboració municipal amb la Fundación Secretariado Gitano (FSG) que ha anat facilitant gradualment la relació directa dels serveis públics amb la població gitana i en especial amb els residents a la Setena fase. Recompondre o crear un nou associacionisme de base intercultural, amb presència de la població gitana, és un objectiu municipal compartit amb les entitats que treballen al barri, des de la FSG a Fundesplai, passant per l'Associació de Veïns, GATS o la Fundació Cívica Esperanzah, amb seu al barri.

Des que a finals del 2005 es va enllestir la reubicació de totes les famílies amb dret de reallotjament provinents del "sector 801" i del "sector Cornellà" l'Ajuntament va establir un nou dispositiu de suport a les famílies allotjades a la Setena fase i, alhora, amb la retirada de l'oficina d'ADIGSA (AHC) del barri, es va posar en marxa el Servei d'ESEV (Equip de suport a les escales de veïns) per atendre els temes de comunitats d'escales de veïns i veïnes de la resta del barri.

Aquests equips de proximitat depenen del PASC i sempre han tingut una coordinació estable amb els equips de serveis socials de base (EBAS) desplegats al barri i, en especial, amb l'equip de serveis socials establert durant un temps per atendre de manera exclusiva les famílies de la Setena.

La pobresa energètica és especialment present al barri de Sant Cosme, on es concentren situacions de frau, de dificultats de pagament, d'infrainstal·lacions o

de manca de contractació dels serveis. Sobre un parc de 2.551 habitatges, és indicatiu conèixer que per exemple des de l'Àrea d'Acció Social municipal durant el 2018 es van realitzar 240 ajuts econòmics a famílies per pagar subministraments o que durant el 2019 des de l'Oficina d'eficiència energètica municipal s'han realitzat pràcticament 200 assessoraments energètics o Informes per a l'aplicació de la Llei 24/2015, amb l'objecte d'impedir la interrupció dels subministraments d'aigua potable, electricitat i gas a les persones en situació de risc d'exclusió residencial. Si afegim a aquestes dades els més de 60 expedients que Aigües del Prat té oberts per frau en subministrament i connexions irregulars i les prop de 80 connexions irregulars de llum que ENDESA manifesta que té al barri, ens trobem que avui, en ple 2020, al voltant del 10% dels habitatges de Sant Cosme viuen una situació d'exclusió energètica.

### **3. Educació i baixa qualificació professional. Formació, incorporació laboral i desenvolupament econòmic del barri de Sant Cosme**

En la línia apuntada en l'apartat anterior, l'increment dels nivells d'instrucció i la millora de les habilitats socials de la població de Sant Cosme ha estat una prioritat i ha estat vista com una inversió a llarg termini.

Tal com s'ha explicat, des de les primeres reivindicacions veïnals de començament dels anys 70 del segle passat hi és present la necessitat de comptar en el barri amb una oferta educativa extensa i pública. L'objectiu sempre ha estat millorar els nivells d'escolarització, de titulació acadèmica i d'ocupabilitat d'una població amb històrics alts nivells d'analfabetisme i d'absentisme escolar.

En aquesta línia van anar la construcció de la Llar d'Infants Dumbo, l'Escola Jaume Balmes, l'Escola Sant Cosme i Sant Damià i l'Institut Trueta, que posteriorment es fusionen en l'Institut-Escola Prat, l'Institut les Salines o l'Aula de Formació de persones adultes.

A aquesta tasca de desplegament de serveis educatius al barri cal afegir-hi tant la implicació dels serveis sociocomunitaris municipals com la tasca de les entitats del barri, des de l'Associació de Veïns, al Grup Infantil Sant Cosme o les entitats al voltant de la parròquia, com la Fundació Francesc Palau. El suport a l'escolarització, la lluita contra l'absentisme, l'alfabetització i la formació ocupacional han estat una prioritat per a tots ells.

Això explica que la principal eina de treball educatiu de les administracions públiques al barri de Sant Cosme els darrers 15 anys hagi estat el Pla Educatiu d'Entorn de Sant Cosme (en endavant, PEESC) i el seu especial desplegament. Els Plans Educatius d'Entorn són una política pública orientada a l'assoliment de l'èxit educatiu mitjançant una perspectiva que excedeixi la intervenció limitada a les infraestructures educatives, és a dir, que integri dins de la intervenció educativa altres agents administratius i comunitaris, entenent aquests últims com a organitzacions ciutadanes.

En aquesta línia s'emmarca el PEESC iniciat el 2006, i impulsat per l'Ajuntament del Prat i la Generalitat de Catalunya, que es desenvolupa dins d'un entorn d'alta

complexitat a causa de les circumstàncies socioeducatives dels centres escolars de Sant Cosme. Cal recordar que des de fa més de 15 anys els centres escolars de Sant Cosme han sofert les conseqüències de la concentració d'un alumnat socialment vulnerable i majoritàriament integrat per la comunitat gitana. Aquesta concentració ha esdevingut històricament la causa de la fugida de l'alumnat menys vulnerable del barri cap a escoles de fora del barri. Això, a la pràctica, constituïa la consolidació d'uns centres escolars d'alta complexitat amb unes dificultats rellevants a l'hora de dur a terme una pràctica docent apropiada que permetés la promoció social de la població del barri.

El PEESC neix com una proposta que busca la transformació del model educatiu del barri en favor d'un model innovador i d'èxit. La principal estratègia de la qual disposa és l'obertura dels centres a les entitats veïnals i famílies, així com l'impuls d'un model d'intervenció transversal, que impliqui, entre d'altres, els serveis socials i de salut. Tot això amb els propòsits prioritaris de reduir l'absentisme, consolidar els processos d'escolarització i cercar l'èxit educatiu i la incorporació laboral.

Per tant, les reivindicacions i necessitats comunitàries en l'entorn socioeducatiu quedaren encaixades en l'actuació del PEESC. 13 anys després de l'inici de la seva implementació, els principals agents involucrats en el PEESC constaten assoliments importants, com seria el cas de la reducció de l'absentisme, així com reptes que continuen vigents i nous reptes emergents. De fet, les dades sobre resultats educatius evocuen una millora important des dels inicis del PEESC. Sobretot pel que fa a les proves de competències bàsiques, l'evolució ha estat positiva atesa la complexitat social del barri.

El PEESC es va definir des dels seus inicis com una proposta amb perspectiva comunitària i amb necessitat d'interactuar amb l'entorn més enllà de l'àmbit escolar. Un plantejament que darrerament s'ha recuperat, igual que la necessitat de promoure la creació d'una oferta 0-3 més potent al barri, generar espais de formació dels pares i mares dins les escoles, millorar els plans de comunicació dels centres o vincular la formació 12-16 també a una sortida professional i a les empreses de la zona. Cal tenir en compte també que molts dels i les joves del barri estudien en centres de secundària de fora del barri (instituts Ribera Baixa i Baldri Guilera, sobretot) i, en conseqüència, cal estendre el seu abast fora del que avui és el barri de Sant Cosme.

D'altra banda, si fem una mirada sobre el conjunt de la situació formativa del conjunt de la població adulta resident a Sant Cosme, hagin estat escolaritzats o no als centres del barri, cal destacar un seguit de dades. El 35,8% de la població major de 16 anys tenen el Graduat Escolar o el Graduat en ESO, el 25,4% té la Primària incompleta i consta que el 4,3% no sap ni llegir ni escriure. També cal destacar que el 9,7% de la població té un nivell d'estudis mínim equivalent a la Formació Professional i que les persones amb titulació universitària o més arriben al 3,5%. Si apliquem una visió de gènere trobem que mentre que el percentatge d'homes amb el Graduat és superior al de dones (19,1% homes i 16,7% dones), no ho és entre les persones

universitàries, on les dones són majoria (2,4%) respecte dels homes (1,6%).

Pel que fa a les dades sobre ocupació, tot i la dificultat que té el SOC per segregar dades per al barri, ens trobem que també són dades per damunt de la mitjana de la població. La majoria de la població ocupada del barri treballa a la indústria i al sector serveis, com la logística o la neteja. De nou, les dades d'atur no corresponen al pes poblacional del barri (entre el 10 i el 12% de la població del Prat), amb el pes de les persones aturades. Entre un 20 i 25% de les persones aturades del Prat viuen al barri de Sant Cosme, i concentren bona part de l'atur de llarga durada i de les persones amb menor qualificació professional. L'atur a Sant Cosme sempre ha estat entre un 5 i un 10% per damunt de la mitjana de la ciutat.

Des del punt de vista de la inserció o la incorporació sociolaboral, es detecta una constant desconexió amb l'entorn econòmic immediat del barri. Caldria preguntar-se com un barri tant envoltat d'activitat econòmica (Mas Blau, Amazon, Damm, aeroport, etc.) té tantes persones a l'atur. Si mirem les dades d'ocupació, cal tenir clar que la creació d'activitat econòmica, d'actuació que cal fer al barri, no té per què incrementar l'ocupabilitat i la inserció laboral de la gent del barri mateix. És un fet habitual en tots els projectes de reactivació econòmica de barris o sectors, però en el cas de Sant Cosme és especialment clar per la baixa formació i experiència laboral que té bona part de la població. Per tant, serà clau combinar l'estratègia de formació i orientació laboral amb la tasca de foment de l'activitat econòmica i comercial al barri.

Així doncs, el desenvolupament de l'activitat econòmica en els sectors logístics i industrials de l'entorn de l'aeroport i la Zona Franca han servit per garantir oportunitats d'incorporació laboral de moltes persones del barri, però no de manera generalitzada. En els darrers anys, i en especial des de l'entrada en funcionament de la nova terminal de l'aeroport, s'han desenvolupat diversos sectors urbanístics permetent la instal·lació de noves empreses, però el seu impacte en l'ocupació de les persones del barri ha estat reduït. En part, comença a marcar-se una tendència que permet dir que és més fàcil que les persones treballadores de l'aeroport i les empreses vinculades acabin venint a viure a Sant Cosme que no pas que persones de Sant Cosme a l'atur vagin a treballar a l'aeroport.

#### **4. El futur del parc d'habitatges públic de Sant Cosme. Reducció de la vulnerabilitat social i futur comunitari del barri**

Tal com s'ha explicat, Sant Cosme és un barri de promoció 100% pública, però amb els anys els habitatges han anat perdent la protecció i han patit tant la pressió com l'esclat de la bombolla del mercat immobiliari. Tot i les diferències existents entre fases de remodelació, la majoria de l'accés a l'habitatge es va promoure mitjançant contractes de compravenda entre l'Incasòl i els veïns/es, i el règim de tinença majoritari és el de compravenda en 2.277 habitatges. La resta són 275 habitatges de titularitat pública en règim de lloguer, així com un centenar d'immobles —entre locals, aparcaments i trasters— que també es troben en règim de lloguer.

Cal tenir en compte que els habitatges de les tres primeres fases de remodelació tenen extingit el dret de temps i retracte i les dues primeres ja no tenen cap protecció. La tercera fase finalitza el període de protecció el 2022 i la quarta el 2025. El 2025 gairebé el 75% dels habitatges del barri es poden vendre de forma lliure.

Aquest fet, i l'alta morositat en els rebuts dels habitatges de lloguer i de compravenda que es concentra a la Sisena i la Setena fase, sumada a la pressió per l'ocupació irregular dels habitatges que han fet diversos col·lectius, ha obligat les administracions a dur a terme actuacions específiques per seguir controlant el parc públic.

En aquesta línia, la participació en la gestió del parc d'habitatges de Sant Cosme ha estat una preocupació municipal des de la recuperació de la democràcia. Aquest fet explica que s'establís un equip social per fer acompanyament en el reallotjament de les famílies residents a les "801" i que des de llavors els tècnics municipals del Pla d'Actuació de Sant Cosme, d'Habitatge (Ara Prat Espais) i l'Agència de l'Habitatge de Catalunya conjuntament amb Serveis Socials, hagin tingut un espai de contínua coordinació en matèria d'habitatge. El seguiment de les compravendes, el seguiment dels empadronaments, el seguiment de les ocupacions i dels pisos que queden buits, la detecció de les extorsions entre veïns, o el seguiment del manteniment, de les adjudicacions i de la morositat amb l'Agència de l'Habitatge de Catalunya i l'Incasòl han suposat i suposen moltes hores de dedicació dels serveis tècnics municipals.

Cal preveure que l'edat dels edificis, combinada amb el mal manteniment i els dèficits en la construcció i en la col·locació de les instal·lacions de subministraments, requereixin ja actuacions en matèria de rehabilitació en molts dels habitatges i escales de les quatre primeres fases de remodelació. Alhora, l'envelliment de la població de les primeres fases i els problemes d'accessibilitat de molts habitatges (les quatre primeres fases i la setena no tenen ascensor, tot i que algunes escales n'estan instal·lant progressivament gràcies també als ajuts destinats per part de l'Ajuntament i de la Generalitat) poden estar produint una contínua marxa de la població més gran, amb major necessitat de suport a l'autonomia, i obrint una línia d'accés a nous habitatges per a nova població.

Com s'ha dit, cal remarcar que en els darrers anys continua la morositat en el pagament de les quotes de compravenda i l'impagament dels lloguers públics, així com han anat creixent el nombre de moviments de compravenda al barri i les hipoteques privades. També cal considerar els llançaments que s'han anat produint tant promoguts per les entitats financeres per motius d'impagaments com per l'Agència de l'Habitatge per motius d'irregularitats. En paral·lel ha crescut, de nou, l'ocupació irregular d'habitatges públics. Històricament aquestes ocupacions d'habitatges estan vinculades al desdoblament dels nuclis familiars, molts dels quals de famílies gitanes. És a dir, parelles joves que necessiten emancipar-se de la família extensa i que com a via trien l'ocupació d'habitatges, si bé les dinàmiques i els motius vinculats a les ocupacions il·legals s'han ampliat com a fruit de la crisi econòmica i les seves conseqüències.



Finalment, cal tenir en compte que la Setena fase actua en matèria d'habitatge com un generador de problemes i poc com a solució habitacional per a les famílies. Cada cop són més els habitatges buits disponibles que hi ha a Setena fase i menys les famílies que hi volen anar a viure. Ningú no hi vol anar a viure i, per contra, marxen a ocupar habitatges en altres zones del barri o de la ciutat. En gairebé la meitat dels 140 habitatges de la Setena fase es pot detallar alguna incidència en matèria de residents en l'habitatge, des de l'empadronament o la no residència del propietari o llogater inicial, o bé s'hi concentra una alta morositat, o bé hi ha extorsions i cessions irregulars, o ocupacions, o bé el pis està sent usat per a cultiu bàsicament de cànnabis.

Com s'ha explicat, la Setena fase és la darrera zona de reallotjament. Està composta actualment per un 99% de famílies gitanes que o bé són molt vulnerables o bé es dediquen a activitats delictives, agrupades al voltant de dos grans nuclis familiars que condicionen totes les relacions socials i la convivència del sector. Cal destacar que la resta de famílies gitanes que van patir el reallotjament del "sector 801" majoritàriament estan integrades en el barri i el municipi i no participen d'aquest altre sector que s'ha apoderat de la Setena fase. La peculiar estructura urbana de la fase ha facilitat un cert aïllament i una apropiació excessiva de l'espai públic i dels habitatges i locals per part de la població resident més apoderada.

Malauradament, a poc a poc, i com a la resta de ciutats metropolitanes, han anat proliferant els habitatges destinats completament al cultiu de varietats de cànnabis i que van substituïnt els habitatges d'ús familiar, on es destinava una o dues habitacions al cultiu i es residia a la resta. Aquest fenomen facilita la continuïtat de l'economia submergida al barri, un increment del poder adquisitiu d'unes determinades famílies i la dependència econòmica d'altres famílies vulnerables que abans participaven en projectes d'inclusió social o eren ateses per l'EBAS. En definitiva, la producció de cànnabis facilita una nova capacitat d'inversió d'unes poques i determinades famílies i amplia el distanciament amb la resta de persones del barri, alhora que apareix el menyspreu pels serveis públics de tota mena, i una sensació d'impunitat que es trasllada a la convivència en determinades zones del barri.

En definitiva, la possibilitat de poder recuperar un cert control públic del parc d'habitatges del barri permetria facilitar l'accés a l'habitatge de les famílies que més ho necessiten tant de Sant Cosme com del Prat en general. La construcció de nous habitatges al barri, seguint el model de la zona Remolar Sud, també és una experiència sobre la qual cal extreure conclusions i línies estratègiques a desenvolupar.

## **5. Conclusions. Orgull de barri. Futur comunitari en construcció contínua**

Com es pot concloure dels elements explicats fins aquí, Sant Cosme és un barri que, tot i que s'ha reconstruït i reinventat, continua presentant dificultats socials, però quan es tracta del bé comú té impregnats els valors de solidaritat veïnal i implicació comunitària que arrossegueu els primers veïns que hi van arribar. Un sentiment de pertinença i identitat forts.

Bona part de la comunitat, i en especial la gent més gran del barri, se sent orgullosa d'haver participat activament a millorar-ne la qualitat en general, tant dels serveis públics com de la trama viària (carrers amples i places noves), i de poder gaudir d'una convivència raonable. En definitiva, orgull d'haver dignificat el barri i de tenir una millor qualitat de vida.

Exemples clars d'aquest orgull de barri els trobem en la creació d'una Agenda Comunitària d'activitats festives estable, en el Pessebre Vivent del Prat o en el grup de les Dones Sàvies de Sant Cosme. Una experiència de recuperació dels sabers i de la història d'implicació del barri, amb un vessant de recuperació de la participació i de la implicació social d'un sector del barri, les dones grans, que no tenien prou visibilitat en els darrers anys.

Altres exemples d'aquest orgull de barri serien disposar de l'alberg més gran de Catalunya, amb l'edifici de la Fundació Catalana de l'Espai, o la celebració del Festival Esperanzah, organitzat per GATS (Grups Associats pel Treball Sociocultural).

Aquest orgull de barri, però, no és tan compartit per bona part de la població i del conjunt de ciutat, que prefereix explicar encara que viu al Prat, marca reconeguda i valorada, i no a Sant Cosme, que manté una certa estigmatització.

Avui encara, 50 anys després de la seva creació, el conjunt d'indicadors demogràfics, culturals, socials, econòmics i convivençials situen Sant Cosme en una posició diferenciada i que mereix ser tractat d'acord amb la seva singularitat per tal de revertir les desigualtats, pal·liar la vulnerabilitat en termes de cohesió social i millorar la seguretat de les persones. El mateix origen del barri i el seu desenvolupament urbanístic han comportat una complexitat addicional respecte del conjunt de reptes que ha afrontat la ciutat del Prat i per això, des del restabliment de la democràcia, l'Ajuntament del Prat ha articulats estratègies, dispositius específics i dotació de recursos per tal de reforçar la vida comunitària i reduir la vulnerabilitat social, el biaix i el risc de segregació respecte del conjunt de la ciutat.

Després d'anys d'intervenció i amb l'evolució dels serveis que es presten des de la proximitat, es fa imprescindible revisar les actuacions i l'organització dels recursos actualitzant les fites d'acord amb la realitat del 2020. Després de l'etapa de reallotjament i l'articulació urbana del barri, que requerien un tipus d'intervenció determinada, en els últims anys el barri de Sant Cosme ha experimentat canvis en la composició demogràfica, noves fragilitats i l'aparició de nous fenòmens de disrupció, marginalitat i vulnerabilitat que impacten directament en la cohesió al barri i en la capacitat de donar resposta als objectius tradicionalment plantejats en el Pla d'actuació de Sant Cosme. Aquestes noves necessitats ens obliguen a fer una redefinició dels objectius, prioritats i instruments d'actuació al barri, millorant l'organització i alineant el conjunt de polítiques públiques del municipi i la resta d'administracions en una estratègia integral que no perdi de vista la comunitat, la seva participació, les seves necessitats i, en definitiva, el seu benestar comunitari.